کام جیهانبینی لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا؟.. سەدیق سەعید ڕواندزی

دەستەواژەی جیهانبینی شیعری کوردی، کە چەند ساڵێکە بە شێوەیەکی فراوان هاتۆتە نێو ئەدەبی کوردی و بە بەردەوامی دەگوترێتەوە و ئاماژەی پێ دەدرێت، بە بڕوای من گوزارشتێکە، جۆرێ لە گیروگازی زەمەنی و مێژوویی تێدایە، چونکە جیهانبینی شیعری کوردی لە هەموو قۆناغ و سەردەمێکدا، هاوکات لە ڕووی تیمە و بابەت و گوتاری شیعرییەوە، هاوشێوە و هاوتای یەکتری نین، بەڵکو بە پێی واقیعی کۆمەڵایەتی و ئەو ڕووداوانەی پەیوەندیان بە شیعر و گوتاری شیعرییەوە هەیە، دەگۆڕێت. بۆیە ناتوانرێت ئەزموونی شیعری کوردی، لە قۆناغێکی دیاریکراودا، یا خود لە چەند دەیەیەکدا، کورت و چڕ بکرێتەوە لە تیمەیەکی شیعری دیاریکراو نیشان بدرێن، چونکە ئەزموونەکان جیاوازن. شیعری کوردی، بە تایبەتیش لە قۆناغی پێش ڕاپەریندا، جۆرێک جیهانبینی هەیە، کە خۆی لە پرسی نەتەوە و نیشتمان، بەرگریی و مانەوە، پارێزگاریکردن لە شوناسی نەتەوە خۆی دەبینێتەوە، بۆیە نەک هەر ناتوانین ئەو بابەتە لە شیعری ئەو قۆناغە دەرهێنین، بەڵکو هەر لێکۆلینەوەیەک لە شیعری کوردیدا لەو قۆناغە، بە بێ ئاماژەدان بەو گوتارە شیعرییە، شوێنی خۆی ناگرێت. ئەمە وێرای ئەوەی چەمکی هاوچەرخ بە مانای نوێگەرێتی لە هەموو سەردەم و قۆناغێک نایەت. دەشێ ئەوەی ئەمڕۆ نوێ و هاوچەرخە، لە داهاتوودا کۆن ببێت و ڕەهەندی نوێگەرانەی خۆی نەمێنێت، لە بەر ئەوەی هاوچەرخبوون پەیوەندی بە قۆناغ و سەردەم و دیاردەکانی ژیانەوە لە هەموو ڕووک□و□ ه□ی□. ل□ □و□ش جیهانبینی شیعری هاوچەرخی کوردی، لە ڕووی مانایەوە هەڵگڕی گیرو گازە. لەو ڕوانگەیەوە، کتێبی (جیهانبینی شیعری کوردی) کە لێکۆلینەوەیەکە لە گوتاری شیعری کوردی، لە قۆناغەکانی نێوان ساڵانی 1970 تاکو 2012، ش□□ق□ی ئەو بابەتانە دەکات، کە وەک تیمەی سەرەکی دەقی شیعری لەو سەردەمەدا، ڕەنگدانەوەی لە شیعری کوردی هەبووە. بێگومان ئەم ناونیشانە، بە بێ پۆلێنکردنی زەمەنی و مێژوویی، جۆرێک لە ناڕۆشنی لە ڕووی ناوەڕۆک و بابەتەوە دروست دەکات. دواتریش دەبوو توێژەر هەر تەنها لە پێشەکی کتێبەکە نا، بەڵکو وەک ناونیشانێکی لاوەکی لە سەر بەرگی کتێبەکەش، ئاماژە بەو ماوە زەمەنییە بدات کە

دیاریکردووە بە لێکۆڵینەوە لە جیهانبینی شیعری کوردی. توێژەر لەو کتێبەیدا، سێ تەوەرەی سەرەکی کە ئەوانیش:_ (خودا و گەردوون و مرۆڤ)ن، وەک بابەتی گوتاری شیعری و جیهانبینی شیعری کوردی لەو قۆناغەدا، واتا نێوان ساڵانی 1970 تاکو 2012 دیاریکردووە. بە بڕوای نووسەر، ئەم بابەتانە جیهانبینی سەرەکی شیعری کوردی لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی کورد پێک دێنێت، بەڵام ئایا ئەم بابەتانە، تیمەی سەرەکی شیعری کوردین لە قۆناغی هەفتا و هەشتاکاندا؟ ئایا شیعری کوردی، بە درێژایی قۆناغەکانی تا چەند تەناهی لەگەڵ ئایین هەبووە؟ مەگەر بەردەوام شاعیرانی ئێمە ڕەخنەیان لە ئایین نەگرتووە؟ بۆیە بەستنەوەی شیعری کوردی بەو سێ تەوەرەوە، لە ڕاستیدا بێ ئاگایە لە مێژووی شیعری کوردی و ناوەڕۆکەکەی. لە ڕاستیدا، جیهانبینی شیعری کوردی لەو قۆناغەدا، تەنها لە دەوری ئەو بابەتانە ناخولێتەوە کە ئەویش پرسی خوداو گەردوونە، گریمان ئەگەر لە شیعری شاعیرانیشدا، ئەو ڕەگەزانە باسکرابن ، مانای وانییە ئەمە هەموو جیهانبینی شیعری کوردییە، بە پێچەوانەوە ئەم بابەتانە بەشێکی بچووک لە گوتاری شیعری پێک دێنن. شاعیرانی ئێمە، هەمیشە دیدێکی ڕەخنەیان بە ئایین بە گشتی هەبووە، بگرە لە هەندێ کاتدا، ئایینیان وەک ڕەوایەتیدان بەو کارەساتانە بینیوە، کە بە سەر گەلی کورد داهاتوون، بۆ نموونە وەک ئەنفال، کە چۆن ڕژێمی بەعس دەت و ئایەتەکی قورئان دەکاتە بەهانەی قڕکردنی ئێمە و لە ژێر ئەو ناوەدا، سەدان هەزار مرۆڤی کورد دەکوژێت. ڕەخنە گرتن لە ئایین، لای هەندێ شاعیری کورد، هێڵی سووریشی بەزاندووە و بۆتە هۆی ئەوەی فەتوای کوشتنی دەربکرێت، ئیدی نازانم چۆن نووسەری ئەم کتێبە دەڵێت، هەموو شیعری کوردی لە هەبوونی خودا و گەردوون و قەزا و قەدەر کۆدەکاتەوە؟ کە ئەم هەوڵە، پتر لە خزمەت دید و ئەقڵێکی ئیسلامی دایە، لەوەی فەرهەنگی و ئەدەبی و نەتەوەیی بێت. بێگومان جیهانبینی سەرەکی شیعری کوردی لەو قۆناغەدا، کە نووسەری کتێبەکە خۆی لێ بواردووە، پرسی خاک و نیشتمان و بەرگریی و مانەوەیە. ڕووبەرێکی سەرەکی و بگرە هەموو گوتاری شیعری کوردی لە شەستەکان و هەفتاکان و هەشتاکان و ساڵانێکیش دوای ڕاپەڕین، خۆی لە پرسی خاک و نیشتماندا دەبینێتەوە. گوتاری شیعری ئەو قۆناغە گوتاری بەرگریی و گەڕانە بە دوای ئازادی و سەربەستیدا. شیعر لەو سەردەمەدا، ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخە سیاسی و نەتەوەییەی ئێمەیە، کە لە پەراوێزی ئەو داگیرکاریی و ستەمە نەتەوەییەی بە سەر گەلی ئێمە داهاتوون. شیعر لەو قۆناغەدا، لە سەنگەری بەرگریی و مانەوەی شوناسی نەتەوەیی دایە. لەو ڕوانگەیەشەوە، سیماکانی بەرگریی و داکۆکی لە نەتەوە و یاخیبوون و هاتنەوە بە گژ

دوژمناندا، لە خاسیەت و گوتارە هەرە دیارەکانی شیعری کوردین. ئەم بابەتانە، پرسی بنەڕەتی و سەرەکی و هەرە دیاری شیعری کوردی پێکدەهێنن و ئەگەر پرسێکی وەک خوداو گەردوونیش لە شیعری ئەو سەردەمە لای شاعیرانی کورد بوونی هەبێت، هەرگیز مانای وا نییە جیهانبینی شیعری کوردی، جیهانبینییەکی ئایینگەرایی بووە. ئەم جۆرە تێڕوانینە بە مێژووی شیعری کوردی، لە هەفتا و هەشتاکاندا، لە ڕاستیدا شێواندنی مێژووی شیعری کوردییە و بەستنەوەیەتی بە پرسێک کە هەمیشە پرسێکی نامۆ و لاوەکی بووە لای شاعیرانی کورد و بگرە نەتەوەی کورد بەگشتی. مەگەر کەس ئەوەندەی نالی و مەحویی و شێخ ڕەزاو پیرەمێرد و شێرکۆ بێکەس، ڕەخنەیان لە ئایین و سیمبولە ئایینییەکان گرتووە؟ شیعری کوردی لە هەفتاو هەشتاکاندا، ڕوالەتێکی ئەوپەڕی نەتەوەییانە و بەرگریانەی هەیە و ڕۆڵێکی سەرەکی لە بەرگریی و مانەوەی ئێمە هاوشانی خەباتی چەکداری لە شاخدا بینیوە، بە سەدان پێشمەرگە، لە سەردەمی تێکۆشانی شاخدا، خۆزگەی ئەوەیان دەخواست شەهید بوونایە، بۆ ئەوەی شێرکۆ بێکەس شیعرێکییان بۆ بنووسێت، ئیدی نازانم چۆن نووسەری کتێب، ئەو جیهانبینییە نابینێت و دەڵێت شیعری چڵ ساڵەی کوردی، بە خوداو گەردوون دەبەستێتەوە. تەوەرەیەکی دیکەی ئەو کتێبە، پرسی بوونی مرۆڤە، شاعیرانی کورد، هەمیشە بوونی مرۆڤیان لە ڕوانگەیەکی ئەنتۆلۆژیی و وجودی بینیوە نەک ئایینی، وەک ئەوەی نووسەری کتێب باسی دەکات. سەردەمانێک، شاعیرانی کورد لە ژێر کاریگەریەتی هزری سارتەر و کامۆ دابوونە و لەو ڕوانگەیەشەوە، بوونی مرۆڤیان وەک پرسێکی فەلسەفی ئاڵۆز بینیوە، کە مایەی پرسیار و تێڕامانە. زۆرجار بوونی مرۆڤیان، بە کارێکی پووچگەرایی و بێ مانا و ژیانییان بە گشتی وەک دەرکەوتەیەکی بێ نرخ و بێ بەها بینیوە، دیارە ئەمەش ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخە دەروونی و کۆمەڵایەتییانەیە، کە مرۆڤی کورد لەو سەردەمەدا تیایدا ژیاوە. بوون لای شاعیرانی کورد، ڕەهەندێکی فەلسەفی و یاخیبوونی هەبووە، نەک ئەوەی بە ئاسانی باوەڕبەوە بێنن کە وەک هەر مرۆڤێکی دیکە دەژین و دەمرن و خودا خەڵقی کردوون! لەو سۆنگەیەشەوە، بەردەوام لە ڕوانگەیەکی هزریی و فەلسەفییەوە پرسیاریان لە بوون و ژیان و خودا کردووەو بگرە دژ بە دنیا و ژیان و بوونیش وەستاونەتەوە. بوون لای ئەوان، ڕەهەندێکی ئایینی و گەردوونی نەبووە، بگرە زۆرتر مایەی نائومێدی و ڕەشبینی و گومان و پرسیار بووە لەوەی مرۆڤ بۆ دروستکراوە؟ بۆچی دەژیت؟ بۆچی قەدەری ژیانی وەهایە؟ لەرێوەش نموونە هێنانەوە لە شیعری چەند شاعیرێک کە زۆرینەیان ئەزموونێکی شیعری ئەوتۆیان نییە لەو کتێبەدا و لای نووسەر، مانای وانییە

جیهانبینی شیعری کوردی هەمووی پەیوەندی بە خوا و گەردوون و ئەستێرە و مانگ و خۆرەوە هەیە. هەموو ئەو توخمە گەردوونی و سرووشتیانە، کاتێ لە شیعری ئەو قۆناغەدا، واتا ساڵانی هەفتاو هەشتا، بەرجەستە دەکرێن، مانای دیکەی سیمبولی و سیاسی وەردەگرن و لە ڕەهەندە سرووشتییەکەی خۆیان دادەماڵڕێن و بوونەکی سیاسی و نەتەوەیی وشۆڕشگێڕیان پێ دەدەرێت. ئەو ڕەگەزە سرووشتییانە، لە فۆڕمێکی دیکەی شیعریدا بەرجەستە دەکرێن، بۆیە لە شیعری نیوەی دووەمی هەفتاکان و دەیەی هەشتاکان، توخم و وێنە شیعرییەکان، بونیادەکی دیکەی واتایی وەردەگرن و جۆرێک لە ڕەهەندی سیاسی و نەتەوەییان پێ دەدرێت. گەر بە وردیش لە سەر شیعری ئەو قۆناغە بوەستین، باشتر ئەو ڕاستییەمان بۆ دەردەکەوێت. لە مێژووی شیعری کوردیدا، هیچ قۆناغێک وەک ئەو قۆناغەی نووسەری کتێبەکە، وەک ماوەی زەمەنی توێژینەوەکەی دیاریکردووە، هەڵگری جیهانبینی نەتەوەییانە و شۆڕشگێڕیانە نییە، ئیدی نازانم چۆن نووسەر دەیەوێت شیعری زیاتر لە سی ساڵی شاعیرانی ئەمە، بە تەنها لە بابەتەکانی وەک بوونی خودا و ئەستێرە و گەردوون کۆبکاتەوە؟ ئەو شیعرانەی وەک نموونەی توێژینەوەکە وەرگیراون، زۆرینەی هەرە زۆریان، شیعری شاعیرانێکن کە هیچ ئەزموونەکی شیعری ئەوتۆیان نییە و بە داخەوە نووسەر لە ڕوانگەی شارییەوە، بەو پێیەی خەڵکی شارەکەی ئەون، نموونەی لە شیعرەکانیان هێناوەتەوە. لە کاتێکدا، نموونەی لە شیعری شاعیرانی وەک شێرکۆ بێکەس، فەرهاد شاکەلی ، ئەنوەرقادر و ڕەفیق سابیر ، بە جۆرێکی کەم نەبێت نەهێناوەتەوە. لەکاتێکدا باسکردن لە شیعری هەفتاو هەشتاکان، بێ بە ئاماژە دان بە ئەزموونی ئەو شاعیرانە، ناتوانرێت گوزارشت لە قۆناغە شیعرییەکە بکرێت.

*پەراوێز: ناوی کتێب: جیهانبینی شیعری هاوچەرخی کوردی، ئامادەکردنی: دەریا جەمال حەوێزی، بڵاوکراوەی: ئەکادیمیای کوردی.

*ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ، ژمارە (1285) ڕۆژی 10/ 8/2023 بڵاوکراوەتەوە.

.

چاڵە ڕەشەکەی چاند" کلتور".. جەمال کۆشش

(هەموو کۆمەڵگایەکی ئینسانی ئەبێت پاساو بۆ نایەکسانیەکانی بهێنێتەوە، پێویستە بەهانەی گرنگی بۆ پەیدا بکات دەنا تەواوی سیستەمی سیاسی وکۆمەڵایەتی لە بەردەم هەڕەشەی داڕماندا دەبێت. تۆماس بیکتی١)

یەک: داهێنانی تەلەسکۆبی جەیمس وێب و دۆزینەوەی (چاڵە ڕەشەکان)، فیزیای نوێ ،خۆیی و فەلسەفە و ژیانی مرۆڤایەتی گۆڕی. گەردوناسی و گالاکسییەکان، سەنگێکی بێوێنەی لە ژیانماندا پەیداکردەوە. دۆڵێکی گەورە کوژانەوەی ملیاردەها ئەستێرەی تیا ڕاکشاوە، بەداخەوە هێزی کێشکردنی موگناتیسی ئەم چاڵە هێند بەهێزە،دەرفەتی تیشکیشی بۆ خۆنواندن داخستووە.
کلتوور، فەرهەنگی ناسینی نەرم و جوانییەکان، دۆزینەوەیەکی وەها قەرزدارە. ئافراندنی ئەو جوانییەی کە مناڵێک بە هەستەوەری ژیریانەی خۆی لەگەڵ داستانە خەیاڵیەکاندا پەی پێدەباو و ڕەخنەگریشیەتی. (مناڵ باشترین ڕەخنەگری ئەفسانەکانە- جۆرج لۆکاش٢).

دوو: کار (بێکاری هونەریشەوە)، لە نێو پرۆسەیەکی مێژوویی ئاڵۆز و چڕدا، هەمەڕەنگ و پڕ ئەزموون و تژی لە تێهەڵچوونی کۆمەڵایەتی و سیحراوی و قەدەر و کێشدا، ڕەنجی تاک وکۆ، شارستانیەتی ئەمڕۆی بەرهەمهێناوە. بەرهەمهێناوەی خۆیی و کۆمەڵگا و پێکەرە و ئامرازەکانی، پابەندیی پەیوەندییەکی نێوخۆیی و دینامیکیەتی ماددی و فکرییە و دەبێتە هۆی دروستکردنی سیستەمێک بە پرۆسە و میکانیزمی تایبەتی خۆیەوە.

سێ: کار لە شێوازەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتیدا، کۆیلەداری، دەرەبەگایەتی،سەرمایەداری، مانا و شێوەی بە پەیوەندی نێوان ئینسانەکان داوە. شێوازەکانی چەوسانەوەی کار،" کۆیلە، بێگاری، زێدەبایی" ماک و هەوێنی ناکۆکیەکانی نێوان ئینسانەکان بووە. کۆیلەکان ڕێژەی چەندی دانشتوانیان پێکهێناوە، هێندە گرنگ نەبووە، بەوەی سەرچاوەی چەوسانەوەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی و کۆکردنەوەو کەڵەکەی سامان و خاوەندارێتی تایبەتی بووە. ئینسانی ئازاد و پیشەوەرەکان هەبوون،ڕاووشکارو ڕشتەی جۆراوجۆری تر هەبوون، دواترو

لەقۆناخی دەرەبەگایەتیشدا، ئەوەی تەوەرەی کۆمەڵگای دیاریکردووە، بەیارو ئاقارەکان وباران، (سروشت) نەبوو□، ب□ک□ شێوازی چەوسانەوەی کار بووە لە نێو ئەو هەلومەرجە سیاسی وکۆمەڵایەتی وکلتورییەدا. ماف وپشکی خاوەندارەتی بەرهەمەکان، جا بەهۆی باج و سەرانە و بێگارییەوە بێت، یان وەک لەشێوەی کاڵاو بەرهەمهێنانی زێدەبایی و بەگەڕخستنەوەی لە پرۆسەی بەرهەم هێنان و گەشەسەندنی ئامێرەکانی بەرهەمهێنان و بەرزکردنەوەی تواناکانی هێزی کاردا، سەرچاوەی چەوسانەوەی ئینسانەکانە.

چوار: کار و بەرهەمهێنان لەسیستەمی کاپیتالیزمدا، لە نێو ئەنتاگۆنیستیکدایە، کار و هێزەکانی بەرهەمهێنان لە لایەک و هەژموونی سەرمایە و مۆنۆپۆلی مافی خاوەندارەتی بەرهەم لە لایەکی ترەوە، لە کێشمەکێشی بەردەوام و لە پرسیار و وەڵام و ڕێگا و بیرکردنەوە، لەخەون و خولیا و دونیابینی کۆمەڵگاکاندایە. ئەم پرۆسەیە وەک مارکس لە ئایدیۆلۆژی ئەڵمانیدا بەدرێژی لە مێژووی کۆمەڵگاکاندا دیالەکتیک بەمەتریالیستی مێژووەوە گرێ دەدات،(بەهەمە لایەنە) هەروەها کاریگەری هۆشیاری و فۆرمەکانی بەسەر ژیانی واقعی ئینسانەوە لێکدەداتەوە.

پ□نج: "پرۆپریتاریزم" کە لە لایەن تۆماس بیکیتیەوە بەکارهێنرا بۆ ئەو سیستەمە سیاسی و ئابورییەی کە جیاوازی سامان لە نیوان کۆمەڵگادا گەورەتر دەکات و ئەو ئایدیۆلۆژییەی کەلەسەر مافی خاوەندارەتی سامان ڕەوایەتی پێدەبەخشیت. پیرۆزی دەکات و دەیکاتە مافێکی سروشتی و کۆمەڵایەتی و بەرگری لێدەکات. ئایدیۆلۆژی نایەکسانی کە بەدرێژایی مێژوولێکۆڵینەوەی کردووە، بەتایبەت لە سەردەمی کاپیتالیزمدا و لەو ئایدیا وبۆچوونانەی کە شۆرشی فەرەنسی لەگەڵ خۆیدا هێنایە نێو کۆمەڵگاکانەوە لە کۆی خاوەندارەتیدا. لە پەیوەند بە هەڵوەشانەوەی مافی چەوسانەوەی مرۆڤەکانەوە لەلایەن مرۆڤەکانەوە، چۆنیەتی چارەسەری نایەکسانیەکانی نێو ئینسانەکان ، ناتوانم هاوڕای بم.

شەش: لە نێو ئەم ڕەهەند و کێشمەکێشەدا، سیاسەت و کلتوور و فەلسەفە پەیدا دەبن و هەڵدەقوڵێن. ناو□□کی کۆمەڵایەتی ئەم ئەنتاگۆنستیە، بنچینەی جوڵانەوە کرێکارییەکانی ئەم سەردەمەی ئێمەیە. لەدەرەوەی ئەم ڕەوت و پرۆسەیەدا بیت، کێشەی نەتەوایەتی، کێشەی ژنان، مافە دیموکراتی و ئازادییەکان، هتد ناتکاتە کاراکتەر و ئەندامی ئۆرگانی شۆڕش.

حەوت: شێوازەکانی خەبات وپەرەپێدان وفراوانکردنەوەی، تایبەتمەندی نێوخۆیی وئاگایی نەنوسراوی خۆی هەیە.دونیابینی وئاسۆ وشێوازی تایبەتی خۆی هەیە، گرنگترین دوو خاڵ بەشداریکردنی فراوانی خەڵک لە بەڕێوەبردنی چارەنوسی خۆیدا، سوشیالیزەکردنی کلتوری خەبات و تێکۆشانەکانی. دەستکۆتاکردنی خەڵک لە داڕشتنی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و یاسایی خۆیدا، کوشندەترین خاڵی لاوازی جوڵانەوەکان بووە لەلایەک و تێکشکانی شۆڕشە سۆشیالیستییەکانی سەدەی بیست بەهۆی قەتیسبوونی بۆچوونی سۆشیالیستی لە نێو دەستەیەکی کەمی کرێکاران وهەڵسوڕاوانی کرێکاریدا بووە.

هەشت: ترۆتسکی وتارێکی یەکجار گرنگی لە مانگی (٧)ی (١٩٢٣) دا نوسی، بەناوی (ئینسان هەربە سیاسەت ناژیت٣)، کە ڕەخنە بوو لەو وتارانەی کە بەسەر شۆڕشدا دەوتران و ئیدی خەڵکەکەش لێی تێرببوون. دەنوسێت(ئێمە پیویستمان بە کلتورە لە کارماندا، کلتورە لە ژیانماندا، کلتورە لە ژیانی ڕۆژانەماندا). وەک وتراوە، ئینسان تەنها بە کەوچک و چەنگاڵ ناژی.

نۆ: کار و سایکۆلۆژی وسۆسیۆلۆژی، زمان و نەریت و بەها و خۆشەویستی، ئاکار و ڕەوشت، لە پرۆسەیەکی مێژوییدا، کلتورەکان بەرهەمدەهێنن. لەنێو ئەم کلتوردایە، لەنێو دینامیەتی یاسا و دۆزینەوەی ناوەوەی ئەم یەکانگیرییەدایە، لەنێو بەرز و نزمی و ئاگایی کۆمەڵایەتی نەوەکاندایە کە دەتوانین، بەمانای وشە کلتورێکی پاک و ئینسانی و تەندروست و جوان و ئارامبەخش و چێژبەخش بئافرێنین.

دە: خوڵقاندنی کلتورێکی هاوبەشی ئینسانی، وزەیەکی نێوخۆیی وپۆتانسیالی ئەوەی هەبێت، کە شەرعیەت لە مافی خاوەندارێتی و بەتایبەت چەوسانەوەی ئینسان لە لایەن ئینسانەوە وەربگرێتەوە،داهێنانێکی وەک تەلەسکۆبی جەیمس وەب دەخوازێت. پلاتفۆرمی کلتوری هێندەی ڕێگرە، چارەسەر نییە، چاو و ژیری ئەو مناڵەیە کە هێشتا پەیوەندییەکانی سەرمایەی تیا ڕەنگی نەداوەتەوە، یان بە مانایەک ئازادبووە و لەبەرهەمهێنانەوەی ئیستاتیکی خۆیدا، تینی ئەو غەریزەیەی تیایە بۆ ژیان و فێربوون کە دەست بەرە بە ئاگر.

ژێرنوسەکان

١-کتێبی کاپیتال و ئایدیۆلۆژی. تۆماس بیکیتی، بەزمانی

ئەڵمانی، چاپی ٢٠١٩

٢-جۆرج لۆکاش، مارکسیزم، جوانیناسی، ئەنتەلێگی، ئامادەکردنی هەڵبژاردەیەک لەلایەن رودیگەر دانمان و ئەکسیل هەنیت، چاپی (٢٠٢١)، بە زمانی ئەڵمانی. جۆرج لۆکاش وتارێکی کورتی بەناوی (پەروەردەی هونەر لە قوتابخانەکاندا) بە گۆڤارێکی تایبەتی بە پەروەردە نوسیوە.

٣. www.wsws.org/de/articles/2005/12

ناوەڕاستی ئۆگوستی ٢٠٢٣

دیموکراسی پەرلەمانی (نوێنەرایەتی) و شورایی.. لالۆ ئەحمەد

دەستپێک

زادگای سەرهەڵدانی دیموکراسی لەڕووی مێژووییەوە وڵاتی یۆنانە, زاراوەکە لە دوو وشە پێکهاتووە (دیمو+کراسی) هەردوو وشەکە بەسەریەکەوە مانای دەسەڵاتی گەل یا خەڵک دەگەیەنێت. نیزامی دیموکراسی پەرلەمانی لە بنەڕەتدا وەک ئەڵتەرناتیڤی دەوڵەتی (تیۆکراتیانە) و پاشایاتی هاتەکایەوە. دەوڵەت و پاشاگەلێک خۆی بە نوێنەری خوداو هەندێ جار بە خودا زانیوە لە سەر زەوی. ئەوە لە کاتێکدا دەسەڵات و دەوڵەت دوو دیاردەی مێژوویین، وەک زەروورەتێکی مێژوویی لەئەنجامی نیشتەجێبوونی ئینسان و کەڵەکەی سەروەت ودابەشبوونی (کاری کۆمەڵایەت)ی و کۆمەڵگەی چینایەتی سەریهەڵداوە و لە ڕەوتی (پەرەسەندن و گەشە)ی مێژوویی خۆیدا مشتومڕی (ڕەوایی) لێکەوتەوە و لەوەوە هەمیشە دەسەڵات و دەوڵەت هەوڵیانداوە کە ڕەواییبوونی خۆیان پێناسە بکەن. ئەگەر لە کۆندا دەسەڵات و دەوڵەت بە شەرعیەتدان بەخۆیان سەرچاوەی (ڕەوایی) لە بنەماڵەکان و لە ئاسمان وەرگرتبێ و بواری هیچ جۆرە مشتومڕێکی ڕەواییبوون و نەبوونی نەهێشتۆتەوە. ئەوا ئەمڕۆ لەم سەردەمەدا هەڵبژاردن شوێنی گرتۆتەوە و پێوەری مافی ڕەوایی بە هەڵبژاردن لە خەڵک کراوە بە

(سەنگی مەحەک) و لەگەڵ خۆشیدا بەپێی بەرژەوەندی و لە گۆشەنیگای جۆراوجۆرەوە مشتومڕی ڕەوایی هێناوەتە بەرباس و زۆر کەسی بە خۆیەوە خەریککردووە, یەکێک لەو کەسانە (ماکس ڤیبەر)ە. ماکس ڤیبەر هەوڵیداوە چەمکی ڕەوایی پێناسە بکات، ئەو لە پێناسە سەرنج ڕاکێشەکەیدا ئەم چوار شەرعیەت (ڕەوایی) پێناسە کردووە: (عەقڵانی، کاریزماتیک، سوونەتی و عاتفی) ماکس ڤیبەر هەر کام لەم چوار شەرعیەتە بە شەرعی دەزانێت، بەڵام ئەو پێیوایە جیاوازی شەرعیەتی عەقڵانی لەگەڵ ئەوانی دیکە لەوەدایە، کە مرۆڤ بەشێوەیەکی ئارەزوومەندانە دەچێتە سەر سندوقی دەنگدان و کەی ویست دەنگی پێدەدات و ممارەسەی ئەو مافەی خۆی دەکات و بەو شێوەیە دیموکراسییە حقوقی و عەقڵانییەکەی ماکس ڤیبەر لە فۆڕمی نیزامی پەرلەمانیدا ڕێکخراوە و بە ماوەی هەر چەند ساڵ جارێک بە ڕەوایدانەوە بە دەسەڵات هەڵبژاردن دووبارە دەکرێتەوە و بەناوی شەرعیەتی هەڵبژاردن حوکومەت بەسەر کۆمەڵگادا دەکرێت.

پرۆسەی هەڵبژاردن لە نیزامی پەرلەمانیدا

پرۆسەی هەڵبژاردن لە سیستمی پەڕلەمانی پشتی نەبەستووە بە بەشداری ئازادانەی ڕاستەوخۆی خەڵک، بەڵکو زۆرتر منافەسەیە لەنێوان پارتە سیاسییەکان، ئەویش لە کەش و هەوایەکی پڕ لە دڵەڕاوکێ و لە دۆخێکی ناهاوسەنگی (ئابووری، کۆمەڵایەتی) نایەکسان بەڕێوەدەچێت، بەوحاڵەشەوە لە هەمووی نادیموکراسی و نادادپەروەرانەتر بڕینی بەربەستەکانە، کە دەبێ گرووپ و پارتی سیاسی بیبڕێ جا دەتوانێت بە پێی دەرەنجامی هەڵبژاردن کاندیدەکانیان بچنە هۆڵی پەڕلەمانەوە و ئیتر لەوە بە ماوەی چەند ساڵێک بە ناوی نوێنەری خەڵک دەمێننەوە.

دەسەڵاتی خەڵک لە نیزامی پەڕلەمانیدا

لە نیزامی پەرلەمانی ئەگەر بەربەستەکان و نەبوونی هاوسەنگی و تەکنیکی فرت و فێڵ و سیاسەتی ئیحتیواکردن و…تاد هەموو ئەوانەش لاببرێ هەشتا دەسەڵاتی ڕاستەقینە لای دام و دەزگای دیکەیە، لای کۆمپانیا فرەڕەگەزەکان و بانقەکان و ئەوان ئەکتەری سەرەکین لە پشتی پەردەوە نیزامی ئەمڕۆی دنیا بەڕێوەدەبەن و هیچ هێزێکی بەهێزتریش لە سەرووی ئەوان بوونی نییە. پەڕلەمان چوارچێوەو و جێگایەکە ریاری تێدادەرێ بە ڕەوایدان بە چەرخینی سەرمایە و ڕەفتار و مامەڵەی دەوڵەت دەزگایەکی شکڵییە هەرکاتێک لەو چوارچێوەیەی بۆی دیاریکراوە دەربچێت و ببێتە هەڕەشە لەسەر نیزام و پرۆسەسی بەرهەمهێنانی سەرمایە، ئەو بەناو دیموکراسی لە جۆری

خۆشی لە ئارادا نامێنێ و بە بڕیاری مەڕجەعێکی لە خۆی باڵاتر هەڵدەوەشێتەوە و حوکمی عورفی و پۆلیسی ڕادەگەیەندرێ.

دیموکراسی شوورایی و دەوری خەڵک

دیموکراسی شوورایی دەسەڵاتی خەڵکە لە خوارەوە بە سەرەوە و پرۆسەی هەڵبژاردن تێیدا لە کەشێکی ئارام و هاوسەنگدا بەڕێوەدەچێت، بەشێوەی ڕاستەوخۆ بە شەرت و ئازادانە هەموو کەس لە تەمەنی (١٦ – ١٨) ساڵ ژن و پیاو مافی خۆکاندیدکردن و خۆ هەڵبژاردنی هەیە و لە سیستەمێکی شوورا ییدا خۆیان ڕێکدەخەن. شووراکان هەم یاسا دەردەکەن و هەمیش جێبەجێیدەکەن، هەرکاتێکیش خەڵک دەتوانێت هەڵبژاردن دووبارە بکاتەوە و نوێنەری تازەی خۆی بنێرێتەوە ناو شوورا خۆجێی و سەراسەرییەکانەوە، بەکردەوە تێیدا مرۆڤ وەک بوویەکی یاسایی لیبڕاڵانە دەرناکەوێت و بەشێوەیەکی ئازاد و سەربەست لە بڕیاردان لە چارەنووسی ئاییندە و ئێستای خۆیدا بەشدار دەبێ. لە نیزامی شوورا ییدا خەڵک بە ئەوە هەڵبژاردنیان پێناکرێت تا شەرعیەت بە دەسەلات بدەن، بەڵکو بە ئەوەیە خەڵک خۆی حوکومەت بەسەر خۆیدا بکات و خەڵک هەر بە خۆی حوکومەتە و دەستوور و یاساش بە خۆیان و کاروباری خۆیان دەردەکەن. دیموکراسی شوورایی هەر بە خۆی جەوهەری هەموو دەستورێکی گشتی و سیاسیە و خاڵی جیاکەرەوەیە لە لایەک لەگەڵ دیموکراسی پەڕلەمانی و لە لایەکیش لەگەڵ کۆی سیستەمی لیبڕاڵی و کاپیتاڵیستی لە ناکۆکیدایە. دیموکراسی پەڕلەمانی و لیبڕاڵی دەوڵەت لە جێی مرۆڤ دادەنێت، بە پێچەوانەوە لە دیموکراسی شوورایی مرۆڤ میحوەرە و دەوڵەت وەسیلەی بەدیهێنانی: ئازادی، یەکسانی و خەون و ئاواتەکانی مرۆڤە. لە نیزامی دیموکراسی پەڕلەمانی دەوڵەت شوێنی مرۆڤی گرتەوە و مرۆڤ بووەتە قوربانی دەوڵەت. لە هەڵبژاردن و نیزامی دەوڵەتی شوورا ییدا ئامانج ڕەوایدان نییە بە دەسەڵاتێکی جیا لە خەڵک و سەرو خەڵکی، دیموکراسی و حوکومەتی شوورایی لە وجوود و زاتی خۆیدا هەڵگری خۆسەڵتی ڕەواییە، لە خۆیەوە بە خۆی پێنابردن نییە بە خەڵک. بە پێچەوانەوە خەڵک هەر لە شوێنی کار و ژیانی خۆی قەزاوەت دەکات و بابەت شەرعیەتدان و متمانە نییە بە کاسانێکی دەرەوەی خۆی. مەسەلەی شەرعیەت وەک ماکس ڤیبەر خۆشی وەک لیبڕاڵێک دەڵێت: شەرعیەتی کارێزماتیکی، عەقڵانی و عاتیفی هەیە. ئەو قسەیە خۆی لە خۆیدا واتای ئەوەیە، دەشێت لە ڕووی کارێزمایی، عاتفی و سوونەتییەوە پاشایەک، فیۆدالێک و دیکتاتۆرێک..تاد شەرعیەتی هەبێت. هەوڵی بەدەستهێنانی شەرعیەت بە شەرعیەتدان بە دەوڵەت و بە دەسەڵات لە ماهیەتدا ناڕەوایە. لە

دیموکراسی و حوکومەتی شوورایی‌دا هەرگیز ئامانج ڕەوایی‌دان نییە بە
ڕەوایی‌دان، بە ڕەفتاری دەوڵەت و بۆ دانی ڕەهەندی یاسایی بە
بڕیارەکان. دیموکراسی شوورایی: بوارە، ڕەخساندنی زەمینەیە بۆ
بەدیهێنانی: ئازادی و یەکسانی. چەشنێکە لە خەباتی دینامیکیانە بۆ
نەهێشتنی جیاوازی چینایەتی، ئابووری و ڕەگەزی.حوکومەتی شوورایی
سیکۆلاریزمە، فرەیە لە جۆری خۆی و تێیدا مر□ق ناگەڕێتەوە بۆ هیچ
مەرجەعێکی سەروو و دەرەوەی ئیرادەی ئیرادەی خۆی.مر□ق و□ک مر□ق
دەبێتە چەقی بڕیاردەر لە ژیان و لە ئایندەی خۆی، نەک بە وەسیلە و
بە شتکردن بۆ بابەتی شەرعییەتدان بە دەسەڵاتێکی لە جەوهەردا نامۆ
بە یەکسانی و ئازادی و حورمەت و کەڕامەتی ئینسانیانەی
ئینسانەکان. دەسەڵأتێکی وا دەیانجار بە شەرعییەتی هەڵبژاردنی
پەڕلەمانی شەرعییەتی وەرگرتبێت مادام ناکۆکە بە ئازادی و یەکسانی
مر□ۋ□کان هیچ لەو ڕاستییە ناگۆڕێت، کە نامۆیە بەزات و بە وجوودی
مر□ق و بە کەڕامەت و ئازادی.
دیموکراسی و دیموکراسی پەڕلەمانی هاوتایە لەگەڵ دەوڵەتی
چینایەتی، کاری بەسەر ماهیەت و کارکردی دەوڵەتەوە نییە و هاوتا
نییە بە یەکسانی و ئازادی. لە یۆنانی بەر لە زایین پەڕلەمان و
دەوڵەتی دیموکراسی پەڕلەمانی هەبوو، بەڵام ژنان و کۆیلەکان بۆیان
نەبوو نەخۆیان بەرب□ر بکەن و نەدەنگیش بدەن، مافی دەنگدان و خۆ
کاندیدکردن تا نزیک بە ناوەڕاستەکانی سەدەی بیست لە هەندێک وڵاتی
ئەوروپی خاوەن پەڕلەمان و دیموکراسی لیبڕاڵانە بە نان نەدرابوو،
دوایش کە مافیان پێدرا بە خەباتی ژنان و پیاوانی ئازادیخوازبوو
نەک بەخششی دیموکراسی لیبڕاڵی و پەڕلەمانی. لە هەر کوێ
دیموکراسی پەڕلەمانی و لیبڕاڵی هەبوو نایەکسانی و نادادپەروەری
هەیە. کۆمەڵگای سەرمایەداری و کۆمەڵگەی چینایەتی هەیە. هەر لە
بەر ئەوە ((دیموکراسی چوارچێوەیەکی یاساییە بۆ پرۆسەی بڕیاردان
نەک ش□وواز و پێوەرێک بۆ ناوەڕۆکی خودی بڕیارەکان)).

ڕانیە
١٧/١٠/٢٠١٧
لالە ئەحمەد

شاعر کەریم عێراقیی.. نەوزاد بەندی

((لا تَشْكُ للناس جُرْحًا أَنْتَ صَاحِبُهُ
لا يُؤْلِمُ الجَرْحُ إلا مَن بِهِ ألَمُ

شَكْوَاكَ لِلنّاسِ يا ابنَ النّاسِ منْقصَةٌ
ومَن مِنَ النّاسِ صَاحٍ مَا بِهِ سَقَمُ))
((گلەیی لە زامێک مەکە ، تایبەتە و موڵکی خۆتە ..
زام ئەشکەنجەی کەس نادا ، بەس ئەوانەی زامدارن ..
گازندەت لە لای خەڵکی ، ئەتشکێنێ لە لایان ..
کێ ئاگای لە وانەیە نەخۆش وگرفتارن ؟))

شاعیری عێراقیی هاوچەرخ ، کەریم عێراقی ، ناوی کەریم عەدەیە و لە ساڵی 1955 لە گەڕەکی کەڕادەی مەریەمی بەغداد لە دایک بووە . بەوانامەی دبلۆمی لە دەروونزانی و مۆسیقای مناڵاندا ، لە پەیمانگای مامۆستایانی بەغداد بەدەست هێناوە ..چەندین ساڵ مامۆستای سەرەتایی بووە و پاشان بووە بە چاودێری نوسینی ئۆپەرێتی قوتابخانەکان ..
هێشتا قوتابی قۆناغی سەرەتایی بووە کە لە گۆڤارەکاندا نووسینی بڵاوکردۆتەوە وەک گۆڤاری المتفرج ،الراصد ، الاذاعة والتلفزيون ،ابن البلد ، وعي العمال و گۆڤاری الشباب ..هۆنراوە و شیعری میللی و گۆرانی و ئۆپەرێت و شانۆگەریی نوسیوە ..
لە قۆناغی ناوەندیی بووە کە هەر دوو گۆرانی (الشميسة) و (يا خالة يا خياطة)ی بۆ منداڵان نوسیوە و کراون به گۆرانیی .. شیعری(جنة جنة) کە هەر سەرپێیی نوسیبووی ، زیاتر لە دەیان وڵاتدا کرا به گۆرانی ، دیارترینیان ئەوەی ڕەزا خەیات بوو ..
شیعرەکانی چەندەها گۆرانیبێژ کاریان لەسەر کردووە وەک کازم ساهیر ، سەڵاح عەبدولغەفور ، سیتاهاکوبیان، فوئاد سالم ، انوار عبدالوهاب ، سەعدون جابر ، حسەن نیعمە ، دیانا حەداد ، فەزە شاکر ، سەمیرە سەعید ، هانی شاکر ، ئەساڵە نەسری ، سابیر ڕوباعی ، ماجد موهەندیس …

نۆزدە کتێبی چاپکراوی هەیە ، لە نێوان دیوانی شیعریی و ڕۆمانی منداڵان و چەند شانۆگەریی و سیناریۆیەک
وەک (للمطر و ام الضفيرة ، ذات مرة ، سالم يا عراق ، الخنجر

الذهبي ، الشارع المهاجر ، كسل و بغلته الرمادية ، يا حوتة يا منحوتة ، عيد و عرس ، دنيا عجيبة ، يقظة الحراس ، حكايات بغدادية ، ها حبيبي ، يا شاغل الفتيات ، ......)
سەرەتای ساڵی نەوەدەکانی سەدەی ڕابوردوو ، کەریم عێراقیی وەک زۆربەی نوسەر و هونەرمەندە عێراقییەکان ، وڵاتەکەی بە جێهێشت و ڕووی کردە وڵاتی تونس .. بۆ جارە گەلێ وڵاتی عەرەبی گەڕا و لە کۆتاییدا لە ئیماراتی عەرەبیی نیشتەجێ بوو ..
خەڵاتی یونیسێفی بۆ باشترین گۆرانیی مرۆڤایەتیی وەرگرت کە ئەم هۆنراوەکەی نوسی بوو ، کازم ساهیر بە گۆرانیی پێشکەشی کرد .
خەڵاتی ئەمیر عەبدوڵا فەیسەڵی جیهانیی لە ساڵی 2019 دا وەرگرتووە ..
چەند ساڵێکە ، کریم العراقی دووچاری نەخۆشی شێرپەنجە بووە و چەندین سەرۆکی عەرەبی بە سەرۆکی عێراق شیاع سودانیشەوە هاوکاری و پشتگیریی ڕاستەوخۆیان بۆ تێپەڕاندنی نەخۆشییەکەی ، کردووە ..
ئەمڕۆ هەینی ، یەکی ئەیلولی ساڵی 2023 لە نەخۆشخانەیەکی ئەبوزەبی و لە تەمەنی 68 ساڵیدا ، کۆچی دوایی کرد ..

((فَإِنْ شَكَوْتَ لِمَنْ طَابَ الزَّمَانُ لَهُ
عَيْنَاكَ تَغْلِي وَمَنْ تَشْكُو لَهُ صَنَمُ

وَإِذَا شَكَوْتَ لِمَنْ شَكْوَاكَ تُسْعِدُهُ
أَضَفْتَ جُرْحًا لِجُرْحِكَ اِسْمُهُ النَّدَمُ))
((گلەیی لای کەسێ بکەی بەختیار بێ ،
چاوی تۆ ئەکوڵێ و ئەویش بت ئاسایە ..
سەردانی ئەوەی بە زامت دڵخۆشە
زامی پەشیمانیشت زیاد ئەکا لە زیایە ..

ــــــنەوزاد بەندی

نەدانــــی مـــوچەی کرێکـــاران و

کارمەندانی هەرێمی کوردستان، سیاسەتێکی ڕیسوای دەسەڵاتدارانە دژ بە جەماوەر ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق

وەک پیشەی بێباکانەی هەمیشەییان، ئەوا بە پتر لە دوو مانگە حکومەتی هەرێمی کوردستان و هەردوو حزبی دەسەڵاتداری بورژوا ناسیونالیست (پارتی و یەکێتی) بە بیانووی جۆراوجۆرەوە، بەتایبەت کێشەکانیان لەگەڵ حکومەتی مەرکەزی و هێزە ئیسلامییە دەسەڵاتدارەکانی بەغدادا، موچەی کرێکاران و کارمەندانی وەزارەتەکانیان نەداوە، و ئەمەش بۆتە مایەی بارێکی سەختی ئابووری بۆ جەماوەری هەرێم.

ئەمە سەرباری ئەوەی کە هیچ پرۆژەیەکی گەشەپێدانی خزمەتگوزارییە گشتییەکان لە ئارادا نییتە، و ڕێژەی بێکاری، بە تایبەت لەناو گەنجانی کچ و کوڕدا، لە ئاستێکی زۆر بەریندایە، و ئاستی هەژاری و نەداری بەجارێ ژیانی زۆربەی دانیشتوانی ئەم هەرێمەی هەراسان کردووە. هاوکات لەگەڵ ئەم بارودۆخەدا، ڕیزی ملیاردەر و ملیۆنەری دولاری سەر بە دەسەڵات و حزبەکانیان و سەرمایەدارنی گەندەڵی دەروبەریان، هەرڕۆژە لە زیادبووندایە.

سەرکوتگەرییەکانی دەسەڵات بە دژی جەماوەری خۆپێشاندەر لە ساڵانی پێشوودا، و داسەپاندنی ڕژێمێکی سیاسی دکتاتۆری پشت بەستوو بە زەبر و زەنگ و ئایدیۆلۆژی ناسیۆنالیستی و ئیسلامی، کە بێ دەربەستە لە ئاست دابینکردنی مافە ئابووری و کۆمەڵایەتی و خزمەتگوزاری و ڕۆشنبیرییەکانی جەماوەری زەحمەتکێشی هەرێم، هەر تەنها بۆ درێژەدان بە دەسەڵاتی گەندەڵ و میلیشیایان نەبووە، بەڵکو هاوکات بۆ مانەوەی دەسەڵاتیان و بەرقەراری سەرمایەداری و سترکچەری سیاسی و ئایدیۆلۆژی ئەم سیستمە بووە.

نەک هەر هێزەکانی دەسەڵات، بەڵکو هەموو هێزەکانی ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی لە هەرێمدا، بە لایەن و باڵە جیاجیاکانیانەوە، و بە هەردوو بزووتنەوەی ناسیۆنالیزم و ئیسلامیزم و ڕەوت و حزبەکانیان و ئایدیۆلۆگ و ڕۆشنبیرانیانەوە، و هەروەها بە نیولیبرالە

قەومییەکانی چەشنی (نەوەی نوێ)وە، ئەم سیستەمە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایدیۆلۆژییەیان پاراستووە و ئەیپارێزن کە سەرتاپای مۆرکی دابەشبوونی قووڵی چینایەتی پێوەیە لە نێوان پرۆلیتاریا و بورژوازیدا، و هەر ڕۆژە جەمسەرگیریی چینایەتی ناو کۆمەڵگە توندوتیژتر و بەرینتر ئەبێتەوە.

هەربۆیە لە کاتێکدا کە کۆمەڵگەی کوردستان نوقمی هەژاری و بێکاری و بێ خزمەتگوزارییە، هەم هێزەکانی دەسەڵات و هەم ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی، لەهەر کات زیاتر کۆمەڵگەکەیان نوقمی خورافاتی قەومی و دینی کردووە، لە لایەک، و لە لایەکی ترەوە نیولیبرالەکانی چەشنی (نەوەی نوێ) لە هەوڵی سەرگێژکردنی جەماوەرن بە ئومێد هەڵچنین بە ئاڵوگۆڕ پێکهێنان لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە.

هەر لەم ڕاستایەدا، ناسیونالیستەکان کەوتونەتە بڵاوکردنەوەی ترس و دڵەڕاوکێ سەبارەت بە ئەگەری هەرەسی ڕژێمی دەسەڵاتدار لە هەرێمدا، و باوەشینی دەمارگیری و ڕق و قینەی نەتەوەیی ئەکەن، و ئیسلامی سیاسیش بەردەوام گورزی کوشندەی خۆی ئاراستەی ئازادییەکانی ژنانی کوردستان ئەکات و هەوڵ و تەقەلاکانی کرێکاران و گەنجانی بێکاری کوردستان و هێزی خەباتیان بە ئیسلامیزم و دژایەتی لە بەرامبەر هەر ئایدیایەکی ئازادیخوازانە و سۆشیالیستیدا تێکدەدا.

لە بەرامبەریشدا، هێز و حزبە ئیسلامی و قەومییەکانی دەسەڵاتدار و حکومەتەکەیان لە بەغدا کە بێباکن لە هەژاری و نەداری و بێکاری جەماوەری هەرێم، بەردەوامن لە درێژەپێدان بە ململانێکانیان لەگەڵ حکومەتی هەرێمدا. هەر دوو لا جەماوەری هەرێمی کوردستانیان کردۆتە بارمتەی ساغکردنەوەی بەرژەوەندییە سیاسی و ئابووری و مانەوەی جیوپۆلیتیکسەکانیان و پەیوەندیان لەگەڵ زلهێزە ناوچەیی و دەوڵەتییەکاندا. هەروەها، دەسەڵاتدارانی بەغدا سەرقاڵی خۆشکردنی ئاگری دەمارگیری نەتەوەیین تا سەرەگێژی ڕەواج پێبدەن و پەردەپۆشی گەندەڵییەکانیان بکەن، و بێگوزارانی و هەژاری و بێکاری و بێ خزمەتگوزاری زەربەی هەرە زۆری جەماوەری عێراق بە دەمارگیری نەتەوەیی وەڵا مبدەنەوە.

بە ڕزگار بوون لەم بارودۆخە کارەساتبارە ڕێگەیەک لە بەردەمدا نییە جگە لە بەهێزکردن و یەکخستنی هێزی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکیشان و بێکاران و ژنانی ستەملێکراو و گەنجان و سەرجەم ئازادیخوازان هەم لە هەرێمی کوردستان و هەم لەسەر ئاستی عێراق، لەسەر بنەمای بەرژەوەندی سەربەخۆی چینایەتییان، و بەبێ هیچ جیاوازییەکی مەزهەبی و دینی و نەتەوەیی و جنسی و ڕەگەزی و هەر جۆرە جیاکارییەکی تر.

ئەمڕۆ لە هەرێمی کوردستاندا پارسەنگی هێزی چینایەتی لە بەرژەوەندی بورژوازی دەسەڵاتدار و هێز و ڕەوتەکانییەتی، و تا خەڵکی کرێکار و نەداری هەرێم ئەم پارسەنگییە نەگۆڕن لە بەرژەوەندی خۆیان هیچ ئاڵوگۆڕێکی بنچینەیی لە بەرژەوەندیان نایەتەدی. کەوتنە داوی ئایدیۆلۆژیا و ئاسۆی قەومی و دینی و بەوبیانووەکانی کێشە لەگەڵ بەغدا، و خۆشباوەڕیی بە هەڵبژاردن، بارودۆخە کارەساتبارەکە زیاتر درێژە پێئەدا. چارەسەر لە بەرەو پێشچوونی خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریا لە کوردستان و سەرجەم عێراقدایە.

بە ڕیزی خەباتی یەکگرتوو لەسەر بنەمای بەرژەوەندی سەربەخۆی چینایەتی کریکاران و نەداران، و هاتنە مەیدانیان وەک هێزێکی کاریگەری جەماوەری بەڕووی دەسەڵاتی ناسیۆنالیزم و ئیسلامیزم لە هەرێمدا هەنگاوی یەکەمە بۆ کۆتایی هینان بەم یاریکردنە بە ژیان و گوزەرانی جەماوەرەوە.

(ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق) بە توندی سەرکۆنەی هەردوو حکومەتی هەرێم و حکومەتی مەرکەزی ئەکات، و بەرپرسیاریەتی هەژاری و برسیەتیەکە کە بە سەر جەماوەری هەرێمی کوردستاندا سەپاوە، ئەخاتە ئەستۆیان. هەروەها شان بە شانی کرێکاران و زەحمەتکیشان و سەرجەم ئازادیخوازان لە خەباتی پێگیرانەدایە بۆ کۆتاییهێنان بە باری سەختی ژیانی ئابووری جەماوەر لە هەرێم و سەرتاسەری عێراقدا.

سیاسەتی ڕیسوای موچە نەدان پێویستە دەستبەجێ کۆتایی پێبهێنرێ

٣٠ (ئاب)ی ٢٠٢٣

چاوخشانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا.. ڕەزا شوان

ڕەگ و ریشەی ئەدەبی منداڵان بۆ هەزاران ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێتەوە. لە سەرەتای سەردەمی ئەدەبی منداڵاندا، کتێبی تایبەت بە ئەدەبی منداڵان نەبوو. بە پێشکەوتنی مرۆڤ لە هەموو بوارەکانی ژیاندا، ئەدەبی منداڵانیش لە هەموو جیهاندا،

گەشەیکردن و پێشکەوت و بوو بە لقێکی سەرەکی لە ئەدەبی گشتی و بە ئەدەبێکی تایبەت بە منداڵان. لە نووسینەکی پێشترمدا، باسی مێژووی ئەدەبی نووسراوی تازەی منداڵانمان کردووە کە لە سەدەی حەڤدەمدا، بە یەکەم جار لە وڵاتی فەرەنسادا سەری هەڵدا.

لەم نووسینەمدا، چاوخشانێک بە مێژووی سەرهەڵدانی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا دەکەین. کە لە دوای فەرەنسا لە ئینگلتەرادا پێشکەوتنێکی بەرچاوی بە خۆیەوە بینی.

ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا مێژوویەکی درێژ و جیاوازی هەیە. دەکرێت ئەدەبیاتی منداڵان لەم وڵاتەدا بە سەردەمەکانی ناوەڕاست بگەڕێنینەوە. قوتابخانەی ریالیزمی مێژوونووسەکان، ساڵی (١٧٤٤) بە دەرچوونی (کتێبی بچووکی جوانی گیرفان)ی نووسەر و کتێبفرۆش (جۆن نیوبێری) بە سەرەتای سەرهەڵدانی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا دادەنێن. چیرۆکە کلاسیکییەکانی پێشتر بریتیبوون لە ئامۆژگاری و رێنمایی و رێنوێنی ئاینی و لە خووی باش و لە رەوشتی بەرز. بە ئەوەی گوێ بە ئاستی بیر و هۆش و ئارەزوو و قوناغەکانی منداڵییەتی بدەن. شایەنی باسیشە کتێبی (ئەفسانەکانی ئیزۆپ) بە یەکەمین کتێبی چاپکراو بۆ منداڵان دادەنرێت کە لە ساڵی (١٤٨٤) زاینی، لە لایەن نووسەر (ولیەم گاگستەن: ١٤٢٢ــ ١٤٩١) ەوە نووسراوە. گاگستەن سەر لە نوێ چیرۆکەکانی ئیزۆپی یۆنانی، بە شێوازێکی جوان و بە زمانی ئینگلیزی نووسینەوە و لە چەند بەرگێکدا چاپی کرد، گاگستەن بە یەکەم جاریش وێنەی بە چیرۆکەکانی کێشان. گەرچی گاگستەن بەو نیاز و مەبەستەوە چیرۆکەکانی نەنووسیون کە ئاراستەی منداڵانیان بکات. بەڵام سێ لە کتێبەکانی، بە درێژایی ساڵان و تا ئەمڕۆش بە منداڵان گونجاون و بە کتێبی خۆیانیان دەزانن. وەریان گێڕاون بە سەر زۆربەی زمانەکانی گەلانی جیهان بە زمانی کوردیشەوە. منداڵان لە هەموو جیهاندا، چێژ و خۆشی لە خوێندنەوەی ئەو چیرۆکە ئەفسانەییانە وەردەگرن. کە ئەم کتێبانەن (رێوی رێنارد، ئەفسانەکانی ئیزۆپ، مردنی ئارسەر). هەر گاگستەن یەکەم چاپخانەی هێنایە ئینگلتەرا، دوای ئەوەی کە لە ئەڵمانیا، فێری چەنیەتی و هونەری چاپکردن بوو. زیاتر لە (١٠٠) کتێبی لەو چاپخانەیەدا چاپکرد.

لە دوای گاگستەن، نووسەر (یۆهان ئامۆس کۆمینۆس) لە ساڵی (١٦٥٨) دا، لە پێوەرە باوەکانی ئەو سەردەمە لایدا و کتێبێکی بە ناوی (جیهان لە وێنەدا)ی نووسی و چاپیکرد. ئەگەرچی ئامانجی

ئم کتب زیاتر ل پروردییو نزیک نک ل خشنوودییو. ئم کاری کمینس، ب یکم کتبی وندار ب مندان دادنرت.

نووسر و رژنامنووس و رابری رمانی ئینگلیزی (دانیال دیف: ١٦٦٠ــ ١٧٣١) یکک ل رماننووس ناسراوکانی جیهان. ب دستپشخری چیرکی هونریی ل ئینگلترادا دادنرت. دانیال دیف ل سای (١٧١٩) دا، رمان بناوبانگکی (ربنسن کروز)ی نووسی و چاپیکرد. ک ب یکک ل شاکار ئدبییکانی جیهانی ناسراو. تا ئمش مندان ل هموو جیهاندا، ب گرمی و پرشو پشوازی لم رمان دکن و چژ و خشیی ل لایان کا نبتو. پاوانی ئم رمان لاوکی سرگرم و سرکشی سیر، حز ب کاری سرکشی دکات.

دانیال دیف بیرکی ئم چیرکی ل چیرککی راستقینی ژیان و بسرهاتی پیاوک ب ناوی (ئلیکسندر سلکرک) و ورگرتوو. ک خکی ئوسکتلندا بوو. نزیکی (٣٠٠) سا بر ل ئستا، ئو پیاو و دبت و دکوت دوورگیکی دووری داباوی چو، ب ماوی چند ساک لو دوورگیدا ژیان بسر دبات. ب هیوا نابت و کنادات، تا ئو کاتی پاپک نزیک ئو دوورگی دبتو و هلی گانوی ب ئوسکتلندی نیشتمانی ب دخست. ئم چیرک راستیی بوو ب ئیلهام ب دانیال دیف. ب شویکی ئدبی و هونریی جوان ل رمانی (ربنسن کروز) دا دایشتوو.

ل راستیدا ئم رمان ب مندان ننووسراو. بام نووسری بناوبانگی ئینگلیزی (جن نیوبری) دستکاری کرد و کورتی کردو و دووبار ب زمانکی ئاسانتر و گونجاو، ب مندان دایشتوو.

رمانی ربنسن کروز، کراو ب فیلمی کارتن و ب زربی زمانکانی جیهان دبلاج کراو. ئو مبست و گرنگیی لم رماندا هی: ب هیوا نبوون و کندان و خاگری و خگونجان لگ بارودخکی چاووانکراو و تنگاندا.

هر ل سای (١٧١٩) دا، (ربرت سامبر) چند چیرککی ل (چیرککانی دای قازم) ک ل نووسینی (چارلز پیر)ی فرنسیی، ل فرنسییو ورگان ب ئینگلیزی و چاپیانی کرد. ک ئم چیرکانن (ساندرلا، جوان نووستووک، ریش شین). بو مبستی ک مندانی ئینگلترا چژ و خشیان لوربگرن.

(جۆناسان سویفت: ١٦٦٧ــ ١٧٤٥) نووسەر و سیاسەتمەدارێکی (ئینگلیزی ــ ئیرلەندی) بوو. بە نووسەرێکی بابەت گاڵتەجاڕی و توانج ناسرابوو. جۆناسان لە ساڵی (١٧٢٠) دا، کتێبێکی لەژێر ناوی (گەشتەکانی گەلیڤەر) دا چاپکرد. بریتییە لە چوار کتێب و باس لە چوار گەشتی خەیاڵی بۆ وڵاتانی دوور و نامۆ و سەیر دەکات. جۆناسان چەند ڕۆمانێکی تریشی نووسیوە، لەوانە: (جەنگی کتێبەکان)، (نامەکانی بازرگانێکی کوتاڵفرۆش)، (پێشنیارێکی سارد).

(جۆن نیوبێری) گەشتەکانی گەلیڤەری کورت کردوونەتەوە و بە شێوە و شێوازێکی ئاسانتر و بە زمانێکی سووکتر، دووبارە بۆ منداڵان دایڕشتوونەتەوە و چاپیکردوون.

بەمەش جۆن نیوبێری، ئەم گەشتانەی خستە نێو چوارچێوەی ئەدەبی منداڵانەوە.

هەر چوار گەشتە، کراون بە فیلمی کارتۆن و بۆ زۆربەی زمانەکان دۆبلاج کراون.

(جۆن نیوبێری : ١٧١٣ــ ١٧٦٧)هەندێ لە لێکۆڵێنەوەرەکان پێیانوایە کە ئەدەبی راستیی منداڵان لە ئینگلتەرادا، لە (جۆن نیوبێری) یەوە دەستی پێکرد. نیوبێری لە بواری ئەدەبی منداڵاندا، بە تایبەتیش لە چیرۆکنووسیندا، نووسەرێکی بەتوانا بوو. رۆڵێکی زۆری هەبوو لە گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا. جۆن نیوبێری خاوەنی یەکەمین کتێبخانەی منداڵانە لە جیهاندا. نیوبێری لە ساڵی (١٧٤٤) دا، کتێبێکی بە ناوی (کتێبی بچووک و جوانی گیرفان) ی نووسی و چاپیکرد و بڵاویکردەوە. لە ساڵی (١٧٦٥) دا، چیرۆکێکی بۆ منداڵان لەژێر ناوی (جووتە پێڵاوی باش) دا، نووسی و چاپیکرد و بڵاویکردەوە.

هەندێک لە توێژەرانی ئەدەبی منداڵان ئەم کتێبەی نیوبێری(کتێبی بچووک و جوانی گیرفان) بە یەکەم کار بۆ منداڵان دادەنێن، کە ئامانجی خۆشی و شادی منداڵانە. نیوبێری داوای لە نووسەران کرد، کە کتێبەکانی گەورەکان کورت بکەنەوە و بە زمانێکی سووکتر و بە شێوازێکی ئاسانتر، دووبارە بۆ منداڵان بیان نووسنەوە، تا لەگەڵ توانای هۆشیاندا بگونجێن. تا بەیان چاپ بکات. نیوبێری زیاتر لە (٢٠٠) کتێبی بۆ منداڵان چاپکرد و بڵاویانی کردەوە. کە بریتین لە: مەتەڵ، چیرۆکی فۆلکلۆری، ئەفسانەیی، حیکایەت، چیرۆکە میللییەکان. کتێبەکانیش لە رووی کوالیتییەوە مەرجی پێویستییان لەخۆگرتوون. بەرگەکانیان ئەستوورن و نەقشێنراون. کاغەزی پەڕەکانیان زێڕین و لووسن.

جۆن نیوبەری بڕوای بە گرنگی فێرکردنی منداڵان بە ڕەفتاری دروست، بە شێوازێکی نەرم و نیانی و میهرەبانی هەبوو، نەک بە شێوازی گرژی و تووڕەیی و توندوتیژی و ترس و تۆقین. بۆیە نیوبەری بە (باوکی راستی ئەدەبی منداڵان) لە ئینگلتەرادا ناودەبرێت.

لە ئەمریکادا، لە ساڵی (١٩٢٢) ەوە، ساڵانە خەڵاتێکی بەنرخ، بە ناوی (خەڵاتی نیوبەری) یەوە، دەدرێت بە باشترین نووسەری کتێبی ساڵ لە بواری ئەدەبی منداڵاندا.

شایەنی باسیشە، لە پێش جۆن نیوبەری، نووسەرێک بە ناوی (تی. دەبلیو) کتێبێکی بچووکی (١٢) پەڕەیی لەژێر ناوی (کتێبێکی بچکووک بۆ منداڵانی بچووک) نووسی و چاپیکرد کە کتێبێکی فێرکارییە. وەکو ڕەخنەگر (پیرسی مۆیر) دەڵێت، گرنگی ئەم کتێبە لەوەدایە، کە یەکەم بڵاوکراوە بە زمانی ئینگلیزی بۆ منداڵان. مەبەستیش ئەوە نییە کە لە ڕۆڵی جۆن نیوبەری کەم بکرێتەوە.

لە سەدەی هەژدەمدا، وەرچەرخانێکی بەرچاو و بازێکی گەورە لە ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا درا. لە سەدەی نۆزدەشدا بناغەی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا دانرا.

لە ساڵی (١٨٢٨ــ١٨٣٠) دا، کتێبی (حیکایەتەکانی باپیرە) ی (سیروالتەر سکوت) پێشوازییەکی گەرمیان لێکرد، کە ورژێنەر و سەرزارییان لەخۆگرتوون. دوایش خاتوو (کاترین سنگلەر) کە کتێبی (ماڵی روخسەت)ی نووسیوە، بە یەکێک لە گرنگترین کتێبەکانی منداڵان دادەنرێت. کە بە بەهاراتی خەیاڵیی پڕوەکردووە. ئامانجی کاترین، گەڕێنی ئەو بابەتانە بوو کە منداڵان دەیانخوێندەوە.

(لویس کارۆل: ١٨٣٢ــ ١٨٩٨) ناوێکی خوازراوە، ناوی راستیی (چارلز لۆتوێدیج دۆدسن) ە. لویس کارۆل چیرۆکنووس و ڕۆماننووسێکی بە توانا و بلیمەت و فانتازی بوو. زانایەکی ماتماتیک و وێنەگرێکی فۆتۆگرافی ئینگلیزیی ناسراوبوو.

چیرۆکی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) کە لە نووسینی (لویس کارۆل) ە، بە یەکێک لە شاکارە ئەدەبییەکانی جیهان بۆ منداڵان دادەنرێت. ئەم چیرۆکە ئەدەبی منداڵانی بردە قۆناغێکی زێڕینەوە. بێجگە لەم چیرۆکە، لویس کارۆل دوو چیرۆکی تریشی نووسیوە، ناوەکانیان (لە میانەی شووشەوە)، (چەنە بازی).

چیرۆکی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) چیرۆکی ئەندێشەیی فەلسەفی و فانتازییە. چیرۆکی کچێکی راستی دەگێڕێتەوە، کە لە

چیرۆکە ستەکەکان بێزار ببوو و حەزی بە سەرکێشی دەکرد. چیرۆکی کیژۆڵەیەک تەمەن (١٢) ساڵان دەگێڕێتەوە، کە ناوی (ئەلیس)ە. بە دوای کەروێشکێکی گەورەدا رادەکات. لە پڕێکدا دەکەوێتە ناو چاڵێکی قووڵەوە و خەوی لە جیهانێکی خەیاڵیی سەیردا دەبینێتەوە. دەڕوا و دەگەڕێت و بە سەرسامییەوە دەڕوانێت. چاوی بە (داوەڵەک) و (شێرەبەک) و (پیاوێکی ئاسنین) دەکەوێت. هەموویان دەچن بە لای جادووکەرەک، تا یارمەتییان بدات. شێرەکە ئازایی دەویست، پیاوە ئاسنینەکە دڵی دەویست، داوەڵەکەش هۆشی دەویست. بەڵام ئەلیس گەڕانەوەی بۆ ماڵەوە دەویست. ئەم چیرۆکە بە چەندین سەرکێشیدا تێدەپەڕێت. کراوە بە فیلمی کارتۆن و بە فیلمی سینەمایی. ئەم چیرۆکە ئازادی و ئازایی بە منداڵان دەبەخشێت. بە متمانەوە بەخۆبوونەوە رووبەڕووی ئەو گرفت و کێشانە ببنەوە کە دێنە رێیان و خۆیان چارەسەری رێگەی سەرکەوتنیان بە بدۆزنەوە.

لویس کارۆل لە دژی رەباز و شێوازە کلاسیکییە چەقبەستووەکاندا، کە منداڵان لەیان وەرست و بێزار ببوون، شۆڕشێکی لە ئەدەبی منداڵانی بەرپاکرد. گەرچی (١٥٨) ساڵ بەسەر چاپکردن و بڵاوکردنەوەی رۆمانی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) تێپەڕیوە، بەڵام تا ئەمڕۆش منداڵان بە پەرۆشەوە دەیخوێننەوە و چێژێکی زۆری لێوەردەگرن.

ماوەی ساڵانی (١٨٩٤ـ ١٩٠٨) بە گەشترین ماوەی کتێبی منداڵان لە ئینگلتەرا دادەنرێت. کە لەو ماوەیەدا، کتێبێکی زۆری نووسەرانی ناسراو لە مێژووی ئەدەبی منداڵاندا، چاپکران و بڵاوکرانەوە.

زۆر بە کورتی ئاماژە بە ناوی هەندێ لە نووسەرانی ناسراوی تری ئینگلیزی لە بواری ئەدەبی منداڵاندا لە ئینگلتەرا دەدەین:

(کینیت گرام: ١٨٥٩ـ ١٩٣٢) بە ناوباگترین کارەکانی (با و دار بییەکان)ە کە کارێکی نەمرە لە ئەدەبی منداڵاندا. ناوی دوو کتێبی تری کینیت بۆ منداڵان (سەردەمی زێڕین، ئەژدیهای یاخی) یە.

(رودپارد کیلنگ:١٨٦٥ ـ ١٩٣٦) لە ساڵی (١٩٠٧) دا، خەڵاتی (نۆبڵی لە ئەدەب) دا وەرگرت. کە بچوکترین براوەی ئەم خەڵاتە و یەکەم ئینگلیز بوو کە ئەم خەڵاتەی وەرگرت. گرنگترین کارەکانی بۆ منداڵان (کتێبی جەنگەڵ) کە بریتییە لە کۆمەڵێک سەرکێشی لە دارستاندا. پاڵەوانەکەی منداڵێکە لەگەڵ ئاژەڵە دڕندەکاندا دەژی. ئەم چیرۆکە بە ناوی زنجیرەی (ماوکلی کوڕی دارستان) ەوە، کراوە بە چەندین فیلم و سەرکەوتنێکی جیهانیان

بەدەستهێناون.
(هێلین بیاتریکس پۆتەر: ١٨٦٦ـ ١٩٤٣) ژنە رۆمانوس و زانایەکی سروشتی و وێنەکێش و شاعیرێکی ناسراوی ئینگلیزییە. چەندین چیرۆکی بۆ منداڵان نووسیوە. هێلین شێوازێکی جیاوازی لە نووسیندا بۆ منداڵان هەیە. کە بە ناسکی و بە ساکاری و شارەزایی و شێوازێکی تازە بۆ منداڵان دەنووسێت. چیرۆکەکانی لە هەموو جیهاندا بڵاوبوونەتەوە. بەشێکی زۆری چیرۆکەکانی کراون بە فیلم کارتۆن. بەرزترین کارکتەرە داهێنراوەکانی (کەروێشکە پیتەر، سمورە نەتکین، پشیلە تۆمی بچکۆلە).
(روالد داڵ: ١٩١٦ـ ١٩٩٠) رۆمانووس و سیناریۆنووسە، بە ناوبانگترین نووسەری منداڵانە لە ئینگلتەرا، زۆرترین ژمارەی رۆمانەکانی لە جیهاندا فرۆشراون. زۆربەشیان کراون بە فیلمی کارتۆن. لە چەندین خەڵاتی بەنرخی جیهانی وەرگرت. لە ئینگلتەرادا مۆزەخانەیەک بە ناوییەوە هەیە (مۆزەخانە و مەڵبەندی چیرۆکەکانی روالد داڵ) کە کارەکانی و وێنەکانی تێیدا پارێزراون. گرنگترین کارەکانی بۆ منداڵان:(تیمساحەکی زەبەلاح، چەتەوەڵەکی کەتەی میهرەبان، دانی پاڵەوانی جیهان، قۆخەکی زەبەلاح).
(جاکلین ویلسۆن: ١٩٤٥) ژنێکە شەیدای کۆکردنەوەی کتێبی منداڵانە. یەکێکە لە ناسراوترین نووسەرانی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا. بە زۆریش بۆ هەرزەکاران دەنووسێت. چیرۆکەکانیشی بەوە ناسراون کە پڕن لە خۆشی و لە خەیاڵ، زیاتر لە (١٠٠) کتێبی نووسیوە. سەرەڕای کارەکانی لە تەلەفزیۆن و لە رادیۆدا. چەندین خەڵاتی گرنگی لە ئەدەبی منداڵاندا وەرگرتووە.
(جوان رۆلینگ: ١٩٦٥) کەڵە رۆماننووسێکی بواری ئەدەبی منداڵانە. نووسەری زنجیرە رۆمانی جیهانی (هاری پۆتەر)ە، کە بە ناوبانگترین زنجیرە رۆمانە لە جیهاندا. وەریانگێڕاون بۆ (٨٠) زمان لە جیهاندا. ئەم رۆمانە هەشت بەشە یا هەشت کتێبە، تا ئێستا چەندین خەڵاتی لە ئینگلتەرا و جیهاندا بردۆتەوە، لە مێژوودا زۆرترین ژمارە بەرگەکانی کتێبی (هاری پۆتەر) فرۆشراون. کە زیاتر لە (٤٥٠) ملیۆن دانە لە کتێبی (هاری پۆتەر) لە جیهاندا فرۆشراوە. ئەم رۆمانە کراو بە فیلمی سینەمایی. یەکێک لەو فیلمانەش، زۆرترین پارەی لە جیهاندا بە دەست هێناوە. ئەکتەرە بەشداربووەکانی هاری پۆتەر، لە رێی ئەم فیلمانەوە دەوڵەمەند بوونە.
جوان رۆلینگ لە رێی رۆمانی (هاری پۆتەر)ەوە، سەرمایەیەکی زۆری

دەستکەوت و بوو بە ملیۆنێر. بوو بە یەکەم نووسەریش کە ئەو پارە زۆرە لە رێی نووسینەوە بە دەست بهێنێت. لە پێش نووسینی رۆمانی هاری پۆتەر، جوان رۆلینگ زۆر بە هەژاری دەژیا، بۆ کڕینی شیر بۆ کچەکەی پارەی لە هاوڕێکانی قەرزدەکرد. بەڵام بەشێکی زۆری پارەکەی بەخشیوە بە پرۆژە خێرخوازییەکان. جوان رۆلینگ لە ساڵی (٢٠١٠) دا، وەکو ژنێک کە زیاترین کاریگەریی لە ئینگلتەرادا هەبووە هەڵیان بژارد. جوان رۆلینگ یەکێکیشە لە (١٠) ژنە ناودارەکانی جیهان و لە ریزبەندی چوارەم دایە (ئەنگێلا مێرکل، گلۆریا ماری، ئیندێرا گاندی، جوان رۆلینگ،...)

جوان رۆلینگ منداڵانی زۆر خۆشدەوێت. تا ئەمڕۆش بەردەوامە لە نووسین بۆ منداڵان بە تایبەتیش چیرۆکیان بۆ دەنووسێت، دەڵێت:"درێژە بە نووسین بۆ منداڵان دەدەم، چونکە لە راستیدا چێژ و خۆشی لەمەدا دەبینم".

لە نووسینەکمدا لە ژێر ناوی (کێیە رۆمانوسی منداڵان جوان رۆلینگ) کە لە مانگی (٢/٢٠١٨) دا، لە سایتەکاندا بڵاوکردۆتەوە، بە درێژی باسی جوان رۆلینگم کردووە.

بێجگە لەو نووسەرانەی کە باسیانم کرد. چەندین نووسەری تری ئینگلیزی لە بواری نووسینی ئەدەبیاتی منداڵاندا، بەرهەمی نایاب و ناوبانگیان لە ئینگلتەرادا هەیە.

رەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٣

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی و نەرویجی و عەرەبی وەرگرتووە.

ژیان دەکەمە ناونیشان.. فەرهاد کەریم

گلەیی دەکا خاوەن ئاکاری بەرزو دڵی باش
نەرمە لە ناو مردنی ئەمڕۆ و ژیانی سبەی
برین رژاوەتە ناو برین رەقبووە ژیان

گەردەلوول پێدەکەنێ، مردن رژاوەتە‌ کورتی ژیان
ژیان پڕ بووە لە رەقی مردن
مردنم رژاوەتەوە ناو ژیان
ژیانم رژاوەتەوە ناو مردن
ژیان و مردنم لە شەڕدان
فرمێسکی زۆری رشت ژیان، گریانی نەبرد مردن
پڕ بووە‌ گریان، ماندووە ژیان، تینووە مردن
لە مردن راناکەم، ژیان ناخەمە گۆڕ، تەرمم ناچێتە گۆڕستان
لە مردن دێمەدەرێ ژیان ناونیشان
ژیان برژێ مردن دەگات
مردن بگات ژیان دەڕژێ
لەوەتەی هەم لە شەڕدام
مردنم رژاوەتە ناو ژیان
ژیانم رژاوەتە ناو مردن
با جەنگ بەردەوام بێ
ژیان بڕژێ و مردن نا
مردن بڕژێ و ژیان نا
ژیان روونە مردن نا
رێمەدە مردن ژیان تاریک کا
دەزانم مردن هەڵۆیە و ژیان نێچیر
بۆ ئەوەی بژیت فێر لە هەڵۆکە و مردن دواخە

‌□

تابلۆ. ستار ئەحمەد

چرکەیەك لەئاگر دەخوازم
ماچێك بەگڕ دادەگیرسێنم
لێوێك لەگەڵا دروستدەکەم
بەقەد ژمارەی چرۆکان
لەگەڵ بووندا دەکەومە سەما
هەڵپەڕکێی … داگیرسان
هەڵپەڕکێی …رامووسان

هەڵپەڕکێی… چاو بڕکێ
هەڵپەڕکێی… پێشبڕکێ
هەڵاتن لەخۆم و
توانەوە لەتۆدا
بەسەر بەرامەی خاکدا پەخشدەکەم
لەوەتی چیاکان بەزمانی بەفرەوە دەگرین
مەلێك هێلانەی خۆی جێناهێڵێ
کوکوختیەك.. لەبزێوی بێچووەکانی وەڕسنا بێ
منیش ناتوانم بێتۆ ژوانێك بڕەخسێنم
تۆ نیگات وردە بەفرەو
سۆزت دوندی سەخت و
رامانت لەگەڵ هەورە دوورەکاندا دەلەنگێ
منیش مەستم بەبوونی دووکەڵ
لقی دارهەنارێکی سووتاوم
لەوەتی ئاگر برۆمی سووتاندوه
نیگام هەڵوەدای گوڵی سوورەو
چاوانم تینووە
بۆ مەزەی سێوێکی مەزاری روانین
دەستەکانم لەگڕ هەڵدەکێشم
لەگەڵ ژاکانی گوڵ و
بەربوونەوەی بولبولێکی حەسرەتا
دڵم لەجەستەم جوێدەبێتەوە
رۆحم بەباران ئاشنا دەبێ
نەنمەیەك
گەواڵەی عومرم تەڕدەکا
نەبارانێك تابلۆیەك دەنەخشێنێ
لەسێبەری باڵات بکا

ستار ئەحمەد